

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI INOVĂRII

PROGRAME ȘCOLARE

***LIMBA ȘI LITERATURA MAGHIRĂ
PENTRU ELEVII CARE FRECVENTEAZĂ CLASELE CU
PREDARE ÎN LIMBA ROMÂNĂ SAU TRĂIESC ÎN
DOUĂ CULTURI MINORITARE***

CLASELE A IX-A - IX- A XII-A

Aprobate prin ordin al ministrului

Nr. /

MÓDSZERTANI ALAPVETÉS

A magyar nyelv tanításának a célja a román tannyelvű oktatásban egy olyan személyiség alakítása, amely képes magyar nyelven kommunikálni, rendelkezik a magyar irodalmi és kommunikációs műveltség alapjaival, hatékonyan és kreatívan alkalmazza képességeit.

Ennek megfelelően a *Magyar nyelv és irodalom* (román tannyelvű osztályokban tanuló diákoknak) tanterv a funkcionális nyelvszemléletet érvényesíti. A funkcionalitás szűkebb értelemben nyelvhasználat-központúságot jelent, azt, hogy az iskolában a nyelvi eszközök beszédben, írásos közlésben betöltött szerepét tanulják a gyermekek. A funkcionalitás tágabb értelemben a nyelvi eszközök beépítettségét, egymástól való függését jelenti. Mindezek mellett a funkcionális szemléletmód abban is kifejeződik, hogy a magyar nyelvi nevelés elsődleges feladata a kommunikációs képességek fejlesztése. Tehát minden nyelvi megnyilatkozással arra szoktatjuk a tanulókat, hogy a rendelkezésükre álló nyelvi eszközökből a kifejezendő gondolattartalmakhoz, a közléshelyzethez és a kommunikációs partnerhez alkalmazkodva válogassanak.

A magyar nyelv oktatása összhangban van a különböző tantárgyak tanulás során szerzett tudással. A magyar nyelv oktatásában érvényesülnie kell a kontrasztív szemléletnek (reflektálva a diák román nyelvi tudására).

Mindezt a tanterv úgy érvényesíti, hogy a kommunikációs képességek fejlesztése során a tanulókat változatos szóbeli és írásbeli kommunikációs helyzetekhez, irodalmi és nem irodalmi szövegek értelmezéséhez szoktatjuk.

Mindezek értelmében a *Magyar nyelv és irodalom* (román tannyelvű osztályokban tanuló diákoknak) tantervének az alapelvei a következők:

- A magyar nyelvhasználat képességének fejlesztése konkrét kommunikációs helyzetekben
- A nyelv funkcionális alkalmazásának érvényesítése az elméleti grammatikai tudással szemben
- A szóbeli és írásbeli kifejezőképesség megfelelő arányú fejlesztése
- Az életkori sajátosságoknak megfelelő tartalmak választása

A tanterv alkalmazására és a tanulók értékelésére vonatkozó ajánlások

➤ A tanuló nyelvismeret szintjének meghatározása a bemeneti követelmények alapján történik, ennek alapján szervezhetőek meg a csoportok/osztályok. (Amennyiben ez nem lehetséges, az osztályok/csoportok-on belül a differenciált oktatás módszereit kell alkalmazni.) Egy csoportba/osztályba különböző korú, de hasonló/azonos nyelvismeret szintű diákok sorolhatók.

- A szinteket nem szükséges feltétlenül tanévhez vagy korosztályhoz kötni.
- Az első osztályos gyereket még nem tanítjuk magyarul írni és olvasni.
- Az egyéni tervezés során (kalendarisztikus tervek, tanulási egységek tervezése, folyamatos és szummatív értékelési kérdések és feladatok) a pedagógusoknak a **tanterv előírásait** kell figyelembe venniük mind a részletes követelményekre, mind pedig a tartalmakra vonatkozóan
- A kalendarisztikus terveknek az **egész tanévet** át kell fogniuk, hogy a tanár a tanterv megvalósítására vonatkozóan átfogó képet kapjon
- A **félévenkénti** részletes követelményeket és tartalmakat, azok sorrendjét a tanár szabadon választhatja meg, de folyamatosan követnie kell, hogy a **szint végéig** minden részletes követelményt **kielégítő** szinten elérjen
- A részletes követelmények és a tartalmak **összehangolását** a tanár valósítja meg az egyéni tervezés során
- A tanulók túlterhelésének elkerülése és a tanítási óra minél hatékonyabb kihasználása érdekében a tanárok vegyék figyelembe a következőket:
 - A tanítás-tanulás során alkalmazzanak a kommunikációs módszerek mellett **interaktív** és más **tanulóközpontú** módszereket
 - A **házi feladatot** úgy válasszák meg, hogy az elvégzésére fordított idő ne haladja meg az órai feladatvégzés idejét (az órán konkrétan feladatok elvégzésére fordított időt kell figyelembe venni)
- Az **értékelés/felmérés** eszközeit, kérdéseit és feladatait (itemeket) a részletes követelmények és tartalmak szigorú betartásával kell elkészíteni

MEGJEGYZÉS

A tankönyv egyike a tanítás – tanulás – értékelés során használt taneszközöknek. **A tanárnak tehát a tankönyv tartalmát a tanterv követelményeinek megfelelően kell alkalmaznia és az osztály/tanulócsoport igényeihez kell igazítania.**

Amennyiben az osztály/csoport színvonala és a tanulók szükségletei megengedik, hogy olyan tankönyvi tartalmakat is feldolgozzon, amelyek nem szerepelnek a tantervben kötelezően előírtak között, a tanár a tervében megjegyzi, hogy ezek fakultatív jellegűek, és a szummatív értékelés tárgyát nem képezhetik.

A tantervi követelmények megvalósítása érdekében a tanár óráján bármilyen általa alkalmasnak ítélt tankönyvet, szöveggyűjteményt, feladatgyűjteményt használhat.

ÁLTALÁNOS FEJLESZTÉSI KÖVETELMÉNYEK

- 1. A szóbeli közlés megértése**
- 2. A szóbeli kifejezőképesség fejlesztése**
- 3. A szövegolvasás képességének fejlesztése**
- 4. Írásbeli kifejezőképesség (fogalmazás) fejlesztése**
- 5. A saját kulturális értékek ápolása**

Ajánlott tanterv a haladó szint számára

1. A szóbeli közlés megértése

Kompetenciák	Tartalmak
1.1. a szóbeli közlés globális jelentésének megértése, a szövegben kifejezett gondolatok rendjének és összefüggésének felismerése	<i>A szóbeli közlés:</i> <ul style="list-style-type: none">- szóbeli közlemény rövid összefoglalása; vázlat készítése, vázlatpontok bővítése bekezdéssé; gyakorlatok a szövegösszefüggés megértésére;
1.2. a nyelvi és nem nyelvi elemek kapcsolatának felismerése a szóbeli szövegben	<i>A szóbeli közlés:</i> <ul style="list-style-type: none">- a kommunikáció nem nyelvi elemeinek értelmezését szolgáló gyakorlatok; felkészülés szóbeli közlésre a nem nyelvi jelzések gyakorlásával
1.3. a hangzó szöveg és a közlés célja közötti összefüggés felismerése	<i>A szóbeli közlés:</i> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a szöveg tartalma, műfaja, a szóhasználat és a közlési szándék közötti összefüggések megfigyelésére; gyakorlatok a kommunikációs helyzet és a szóhasználat megfeleltetésére
1.4. a saját nyelvi változat és a köznyelv közötti eltérések felismerése	<i>A szóbeli közlés:</i> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a kommunikációs helyzetnek megfelelő nyelvhasználatra; gyakorlatok a normatív és nem normatív elemek azonosítására szóbeli közlésben (pl. román kölcsönszavak); gyakorlatok szólások, közmondások, szállóigék megértésére
1.5. kódváltás, az egyik nyelvi változatról a másikra való áttérés	<ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a kommunikációs helyzethez igazodó kódváltásra- a nyelvváltozat sajátosságainak megfigyelését és tudatosítását szolgáló gyakorlatok;- a figyelmes hallgatás gyakorlása, gyakorlatok a kommunikációs szándék megállapítására, a fontosabb gondolatok és érvek megfigyelése

2. A szóbeli kifejezőképesség

Részletes követelmények	Tanulási tevékenységek
2.1. adott téma kifejtése szóbeli előadásban	<i>A szóbeli közlés:</i> <ul style="list-style-type: none">- adatgyűjtés, az információk rendszerezése, a gondolatok elrendezése; szóbeli szövegalkotás gyakorlása saját nézőpont, vélemény kifejtésére
2.2. a jelentéstani kategóriák helyes alkalmazása változatos beszédhelyzetekben	<i>A szóbeli és az írásbeli közlés:</i> <ul style="list-style-type: none">- szinonimahasználat, ellentétes értelmű, hasonló jelentésű, többjelentésű szavak használata különböző kommunikációs helyzetben; az ismétlés, terjedőesség elkerülését szolgáló gyakorlatok, hibajavítás
2.3. a mondattani kategóriák helyes alkalmazása változatos beszédhelyzetekben	<i>A szóbeli és az írásbeli közlés:</i> <ul style="list-style-type: none">- egyszerű mondat átalakítása összetett mondatra, gyakorlatok a mondatfajták változatos szövegbeli használatára, az előre- és visszautalások, rámutatások alkalmazása, a szöveg összefüggőségét biztosító kapcsolóelemek tudatos használata; az egyeztetés tudatosítását szolgáló gyakorlatok; szórendi gyakorlatok
2.4. a nyelvi és nem nyelvi eszközöknek a mondanivalóhoz, a közlési szándékhoz való igazítása	<i>A szóbeli közlés:</i> <ul style="list-style-type: none">- beszédművelési gyakorlatok: artikulációs, időtartam-, ritmus-, hangsúly- és hanglejtésgyakorlatok, a beszédszünet gyakorlása- gyakorlatok a gesztus, mimika, testtartás, térközszabályozás

- 2.5. érdeklődést keltő, hatásos gondolat kifejtés, vélemény nyilvánítás fejlesztésére
- A szóbeli és az írásbeli közlés:*
- az egyetértés, véleménykülönbség kifejezésének gyakorlása, saját nézőpont, vélemény kifejtése, véleménycsere a tetszik / nem tetszik, szép/rút/közömbös szempontjai alapján

3. A szövegolvasás

Kompetenciák	Tartalmak
3.1. különböző típusú szövegek kifejező felolvasása	Olvasási módok: betű szerinti, beleélő, értelmező. – gyakorlatok a beszédfonetikai eszközök és a szövegjelentés összehangolására;
3.2. megfelelő tempójú, értő, néma olvasás, a részek és a szövegegész jelentésének megragadása	Olvasási módok: betű szerinti, beleélő, értelmező. – gyakorlatok a szövegrészek (pl. mondatok, mondatrészek, bekezdések) közötti kapcsolatok megragadására, a szövegrészek, illetve a szövegegész jelentése közötti kapcsolatteremtésre;
3.3. az irodalmi és nem irodalmi szöveg közti különbségek felismerése és tudatosítása	<i>Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció:</i> – gyakorlatok a szó szerinti és átvitt jelentés felismerésére – gyakorlatok a kommunikációs helyzet és a szövegtípus viszonyának megfigyelésére és értelmezésére – gyakorlatok a nem irodalmi szövegek feldolgozására: lényegkiemelés, ok-okozati összefüggések, lényeges elemek és jellemző részletek, alapgondolat és mellékgondolatok elkülönítése
3.4. az irodalmi formák és kódok felismerése; változatos műfajú irodalmi szövegek olvasása	<i>Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció:</i> – az epikus és lírai alkotások műfaji jegyeinek felismerése – lírai és epikai szövegek értelmezése – gyakorlatok a retorikai alakzatok, a szóképek és a hasonlat szerepének felfedezésére lírai és epikai alkotásokban; – gyakorlatok a verstani hallás működtetésére: gyakorlatok a hangsúlyos verselés felismerésére – a tér- és időszerkezet lírai és epikai alkotásokban, a szereplők szövegbeli megalkotottságának megfigyelése epikus művekben – valóságos és fiktív elemek megkülönböztetése
3.5. a szöveget adott szempontok szerinti értelmezése és értékelése	<i>Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció:</i> – gyakorlatok az értelmezési szempont tudatosítására és fenntartására, – beszélgetés a tetszik / nem tetszik, szép / rút / közömbös szempontjai alapján – vélemény nyilvánítás

4. Az írásbeli kifejezőképesség (fogalmazás)

Kompetenciák	Tartalmak
4.1. különböző szövegtípusok / szövegműfajok alkotása	<i>Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció:</i> – gyakorlatok a funkcionális szövegek (magánlevél, meghívó, kérvény) alkotására – az értekező, leíró, elbeszélő fogalmazás, a jellemzés, a párbeszéd, a monológ írásának gyakorlása
4.2. a szöveg megszerkesztése, tagolása	<i>Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció:</i> – vázlatkészítés – tagolási és szerkesztési gyakorlatok: témátartás, a részek összefüggése, a bevezetés és a befejezés összekapcsolása; időrend, az események sorrendje az elbeszélő fogalmazásban (előzmény–esemény–következmény vagy ok–okozat–befejező gondolat), térbeli elrendezés a leírásban (egész–rész–egész, távoli–közeli–távol), külső–belső tulajdonságok rendje a

- jellemzésben, tétel–bizonyítás/cáfolat az érvelő/értekező fogalmazásban
- a nézőpontváltás gyakorlása: az elbeszélő személyének a kiválasztása, a mondanivaló megtervezése a nézőpontnak megfelelően
 - összekevert mondatsor helyes sorrendbe állítása, bevezetés, befejezés írása
 - a szöveg átszerkesztése, bővítés, tömörítés, szórendi változtatások
- 4.3. nyelvi-nyelvtani ismeretek hasznosítása a szövegalkotásban *A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó, a hang*
- szókinccsgyakorlatok, gyakorlatok szófajokkal, szójelentéstan gyakorlatok (alapjelentés, jelentésváltozás: metaforikus, metonimikus), mondatalkotási, mondatbővítési, -szűkítési és mondatkapcsolási, szórendi gyakorlatok
- 4.4. nyelvi-stilisztikai ismeretek hasznosítása a szövegalkotásban *A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó, a hang*
- a szóképek (megszemélyesítés, metafora, szinesztézia), a hasonlat, a retorikai alakzatok (ismétlés, retorikai kérdés, mondatpárhuzam, fokozás, ellentét) alkalmazásának gyakorlása
 - stílusgyakorlatok: a stílus adekvátsága (világosság, tömörség, szabatosság) és szépsége (szemléletesség, élénkség, választékosság, hangulatosság)
- 4.5. tudatos helyesírás *A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó, a hang*
- helyesírási gyakorlatok (kiegészítések, átalakítások, helyettesítések, produktív és játékos gyakorlatok), tollbamondás
 - az írásjelek (a pont, a vessző, a kettőspont, a kérdőjel, a felkiáltójel, a gondolatjel, az idézőjel, a kötőjel, a pontosvessző) használatának gyakorlása
- 4.6. szövegalkotás *Az írásbeli közlés*
- a tárgyjal kapcsolatos személyes nézőpont, a személyesség érvényesítése, kísérletezés kreatív megközelítésmódokkal

5. A saját kulturális értékek ápolása

Kompetenciák	Tartalmak
5.1. a magyar nyelv tudatos használata, a nyelvi identitás őrzése, a magyar nyelv kommunikációs értékének ismerete	Szóbeli és írásbeli közlés <ul style="list-style-type: none"> – diáklap szerkesztése – versenyeken való részvétel – csoporttársakkal való anyanyelvi kommunikációs gyakorlatok – a magyar nyelv kommunikációs értékeinek összevetése a román nyelvvel – rendszeres kommunikáció a tömbmagyarságban élőkkel (levelezés, tábor, kirándulás, partnerkapcsolat, verseny stb.)
5.2. a helyi és nemzeti kulturális értékek ismerete és ápolása	Szóbeli és írásbeli közlés <ul style="list-style-type: none"> – néprajzi gyűjtések megismerése, folklórszövegek tanulása – saját néprajzi gyűjtés

TARTALMAK

A tartalmi elemek didaktikai elrendezése, rendszerezése tekintetében a tankönyvszerzőnek és a tanárnak teljes szabadsága van. A tanterv belső logikai rendjét szerkesztésmódja is tükrözi: a tankönyvszerzőnek, illetve a tanárnak a képességekre vonatkozó, egymással összefüggő részletes követelményekből kiindulva kell rendszereznie a megfelelő tantervi tartalmakat.

Az iskolában az anyanyelv tanításában és tanulásában a nyelv funkcionális és társas szemléletének kell érvényesülnie: a figyelem a nyelv változatosságára és változataira irányul, nem az elszigetelt nyelvi elemekre és az elvont nyelvi rendszerre. Ennek az elvnek a szellemében és az életkori sajátosságoknak megfelelően a tanulásban és az értékelésben a szöveggel végzett

gyakorlatok, műveletek dominálnak, nem a meghatározások, öncélú osztályozások. A szövegértési és szövegalkotási kompetenciaterületre vonatkozó fogalmak, eljárások, műveletek mindegyikét először nem irodalmi, hanem nyelvjárásbeli, igényes köznyelvi szövegeken keresztül ajánlott bevezetni és gyakoroltatni.

A szóbeliségben el kell fogadni, sőt bátorítani kell a tanulók saját nyelvi változatának használatát, figyelembe kell venni a kisebbségi nyelvhasználat sajátos helyzetét és igényeit. A köz- és irodalmi nyelvet az írásbeliséggel ajánlatos összekapcsolni.

A nyelvi tartalmak, a nyelvtani ismeretek nem öncélúak, hanem funkcionális és gyakorlati szerepük van abban, hogy a helyzetnek megfelelő, hatékony nyelvi közlés valósuljon meg.

A helyesírás, az érthető beszéd és a normatív nyelvhasználat kérdésköre állandó didaktikai feladat.

Az irodalomolvasás tartalmi beépülnek a képességekre vonatkozó követelményrendszer belső logikai rendjébe, tehát a nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzetben történő szövegértés és értelmezés nem választható el a beszédnek, a beszédértésnek, illetve a szövegalkotásnak a követelményrendszer belső összefüggéseit szem előtt tartó tartalmi egységeitől. A tartalmak sorrendje, elrendezése, egymásra építése magának a szövegolvasás folyamatának rendelődik alá. Ennek a folyamatnak a belső logikáját a tartalmak és a választott szövegek rendezésével a tankönyvszerző, illetve a tanár határozza meg.

A tartalmak a tantervben nem lineáris sorrendiségben, hanem témakörök szerint rendeződnek; figyelembe veszik az előző szintekhez viszonyított bővítést, újrendszerezést, az új alapfogalmaknak, ismereteknek a már működő ismeretrendszerbe való tapasztalati úton történő beépítését.

1. Irodalomolvasás

1.1. Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció. Olvasási módok: betű szerinti, beleélő, értelmező.

1.2. Irodalmi formák és kódok

1.2.1. Szóképek: metafora, szinesztézia, allegória; metonímia. Hasonlat. Retorikai alakzatok: az ismétlés változatai (gondolatritmus, felsorolás, halmozás, fokozás), párhuzam, ellentét.

1.2.2. Verstani alapfogalmak: hangsúlyos ritmus, rímfajták

1.2.3. Epika: történetmondás, elbeszélő, elbeszélői nézőpont, szereplő, szereplők rendszere; epikai műfajok: mese, monda, elbeszélő költemény, ballada, elbeszélés/novella, anekdota, regény.

1.2.4. Líra, líraiság, lírai műfajok: dal, népdal, leíró költemény, életkép, himnusz.

1.2.5. Beszédhelyzet(ek) a köznapi és irodalmi szövegekben: a beszélőnek a tárgyhoz és a címzethez való viszonya; valós és fiktív elemek; elbeszélő, elbeszélői nézőpont. Térszerkezet, időszerkezet a lírai, epikai művekben.

Memoriter:

3-4 lírai alkotás/hosszabb részlet (pl. részletek Kölcsey Ferenc: Hymnus című költeményéből), 10-15 soros prózarészlet, 5 találós kérdés, 5 szólás, 5 közmondás, 10-15 versszak az olvasott elbeszélő költeményből, 1 ballada

Egyéni olvasás: teljes terjedelemben min. 5 mese, min. 2 monda, min. 1 elbeszélő költemény, min. 2 ballada, min. 2 elbeszélés/novella, min. 1 regény olvasása

A tanterv évente 10-14 szöveg elmélyülő olvasását javasolja, amelyek között szerepelnie kell helyi folklórszövegeknek, a klasszikus magyar irodalom jelentős alkotásainak, teljes szövegeknek vagy szövegrészleteknek. A tanórára kiválasztott szövegek, illetve részletek ne haladják meg az 1-2 oldalt,

az ennél hosszabb szövegeket a tanterv otthoni olvasásra és tanórai megbeszélésre javasolja (évente minimum 1 hosszabb terjedelmű szöveget).

2. A logikus és célszerű nyelvhasználat: közlésformák

2. 1. A szóbeli közlés

2.1.1. *A közlési helyzet.* A beszéd alkalmazása a közlés céljához, a beszéd társhoz, életkorához és társadalmi státusához. A párbeszéd. A monológ. Az érvelés egy formája: a vita.

2.1.2. *A szóbeli szöveg*

A közlendő logikai-szemantikai elrendezése. A szóbeli szöveg jelentése, lényeges elemek, járulékos jelentéselemek. Az alapgondolat és a részletezés. A gondolatok egyszerű és kifejtett vázlata, a szóbeli összefoglalás, tömörítés, bővítés. Az érvelés. A vita szabályai és menete. A bizonyítás/cáfolat.

a) *A közlendő formális elrendezése.* A szóbeli szöveg összetevői. A szavak megválasztása. A mondatok megszerkesztése. A nyelvi és nem nyelvi elemek (gesztus, mimika) egyidejű elrendezése és működése, a saját nyelvi változatok (nyelvjárás, köznyelv, diáknyelv) beszédbeli szerepe. A nyelvi és nem nyelvi elemek összhangja a szóbeli közlésben. A gesztusnyelv és a hanghordozás. Meggyőzés és hatásosság. A gondolatmenet szerkesztése. A mondatfajták funkcionális és kifejező értéke. A mondatfajták szövegbe szerkesztése, az utalások helyes használata.

b) *A párbeszéd (dialógus) és a magánbeszéd (monológ) szövege.* A tájékoztató szöveg: az elbeszélés (élménybeszámoló). Az egyszerű párbeszéd szerkezete. A párbeszédet kezdeményező nyelvi és nem nyelvi jelzések. A párbeszéd folytatásának és befejezésének megszokott kifejezőmódjai. A köszönés, a bemutatkozás, a beleegyezés és a kérés nyelvi formái. A „kérdés-felelet” típusú szerkezeti részek rendszerezése. A nem nyelvi elemek megfeleltetése az üzenettel. Egy adott téma érveinek és ellenérveinek elrendezése. A kifejtő és a bizonyító beszéd szerkezete. A meghatározás. Az ízlés és a vélemény kifejezése.

2. 2. Az írásbeli közlés

2.2.1. *Az írás folyamata*

a) *Az írott szöveg tartalmi elrendezése.* A fogalmazás célja. A fogalmazás előkészítése. A fogalmazás részei (bevezetés, tárgyalás, befejezés). A szöveg szerkezete a rendeltetéstől függően (levél, levelezőlap, meghívó). Vázlatkészítési gyakorlatok. A szöveg megszerkesztése és átszerkesztése. Bővítési és tömörítési, átrendezési gyakorlatok.

b) *Az írott szöveg formai elrendezése.* Az írott szöveg elhelyezése a füzetlapon. Az írást kísérő nem nyelvi jelek: aláhúzás, zárójel stb. A jelek és képek szerepe a szövegben. A szövegek sajátos grafikai megjelenítése.

c) *Helyesírás, központosítás.* Az írásjelek: a pont, a vessző, a kettőspont, a kérdőjel, a felkiáltójel, az idézőjel. A gondolatjel, párbeszédjel. A kiejtés szerinti írás elve és gyakorlata. A szóelemző írásmód elve és gyakorlata. A hagyományos írásmód és az egyszerűsítő írásmód.

2.2.2. *Az írott szöveg tartalmi változatai*

a) *A funkcionális (gyakorlati célú) írás.* Vázlat. Magánlevél. Üdvözlés. Üzenet. A tájékoztató jellegű szöveg. Didaktikai utasító szövegek. Meghívó. Az olvasmányjegyzet. Hirdetés. Kérvény.

b) *Szabad fogalmazás*

Élmények, események bemutatása. Élménybeszámoló. Személyes álláspont kifejezése. Személyes álláspont indoklása írásban.

– Az elbeszélés. A leírás. A jellemzés.

c) *Fogalmazás irodalmi vagy más természetű szövegről.* A párbeszéd átalakítása elbeszélő fogalmazássá. Az elbeszélés. Olvasmánynapló. Irodalmi és nem irodalmi szövegek értelmezése írásban irányító kérdések alapján. Ismeretterjesztő szöveg kivonata. Az értekező fogalmazás szerkesztése.

3. A közlés építőelemei: a szöveg, a mondat, a szó, a hang.

3. 1. A beszédhangok képzése. A hang és a betű. A magánhangzók osztályozása (időtartam). A mássalhangzók osztályozása (időtartam). A helyesírás alapelvei. A szótag. A szótagolás. A szavak elválasztásának helyesírási szabályai. Az összetett szavak elválasztása. A helyes ejtés. A betűrend. Idegen szavak és nevek kiejtése és helyesírása. Hangulatfestő szavak.

3. 2. A szó

3.2.1. *A szó és a szókészlet.* A magyar nyelv szókészlete. A szó: a szókészlet alapeleme. A szótári szó. A szócsalád. Jelentésmezők. A tanulók saját nyelvi változatának szavai (pl. tájnyelvi, diáknyelvi szavak, kölcsönszavak) és azok köznyelvi megfelelői. A szak- és csoportnyelvek. A szókészlet változása. A szavak elavulása: archaizmusok. A szókészlet új elemei: neologizmusok, nemzetközi szavak. A kölcsönszók: idegen szó, jövevényszó. Állandó szókapcsolatok. Hangutánzó és indulatszavak.

A szókészlet gazdagodása: a szóképzés fajtái (igeképzés, névszóképzés), szóösszetétel.

3.2.2. Hangalak és jelentés viszonya. Az egyjelentésű szavak. A többjelentésű szavak. Metaforikus és metonimikus kiterjesztés. A szinonimák (rokon értelmű szavak). Az antonimák (ellentétes jelentésű szavak). A paronimák (hasonló alakú szavak). Alapjelentés. Jelentésváltozás. Jelentésváltozás a köznyelvben és a szépírói nyelvben.

3.2.3. *A szó szerkezete.* A szótövek. A toldalékok. A képzők (igeképzők, névszóképzők, igenévképzők), a jelek (többes szám jele, fokjelek, kiemelő jel, birtokjel, múlt idő jele, felszólító és feltételes mód jele) és a ragok (tárgyrag, határozóragok, személyragok). A különírás és az egybeírás szabályai.

3.2.4. A szófajok.

Az ige, az igekötő. A főnév, a melléknév, a számnév, a névmás, és mondatbeli szerepük. A névelő, a módosítószó, az indulatszó, a kötőszó. A határozószó. A névutó. Az igenevek.

3.3. Az egyszerű mondat. Állító és tagadó mondatok. Modalitás szerinti osztályozás (kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító). Mondatrészek. Az alany, állítmány, tárgy, jelző, határozó. Az egyszerű mondat szerkezete, elemzése.

Az összetett mondat (mondategész, mondategység). Az alárendelés és mellérendelés.

Központosítás.

Szórend. A hangsúly és a hanglejtés.

3.4. A szöveg.

3.5. A nyelvváltozatok (irodalmi nyelv, köznyelv, regionális köznyelv, nyelvjárások).